

Kansainvälinen näkökulma tieteellisten seurojen julkaisuutoimintaan

Aloitan puheenvuoroni muutamalla tunnustuksella. Suomen kielen taitoni rajoittui sanoihin ”kiitos” ja ”sauna”. En ole koskaan julkaissut *Terrassa* tai *Fenniassa*; rehellisesti sanottuna en ole edes lukeut yhtään artikkelia kummastakaan julkaisusta. Työskentelen toimitussihteerinä *Political Geography*ssa, merkittävässä englanninkielisessä maantieteellisessä lehdessä, jota julkaisee suuri monikansallinen kustantamo, Elsevier. Jokainen niistä 33 akateemisesta joutaalisesta, joissa olen julkaissut kirjoituksiani, on ollut lähtökohtaisesti englanninkielinen, ja vain kolmea niistä on kustantanut tieteellinen seura kaupallisen kustantajan sijasta.

Taitaa siis olla omituista, että käytän puheenvuoroni puhumalla ei-englanninkielisten, ei-kaupallisten seurajulkaisujen puolesta. Kuitenkin näköalapaikkani kaupallisessa englanninkielisessä julkaisussa on antanut minulle kansainvälistä perspektiiviä arvioida tieteellisen julkaisemisen muuttuvaa kenttää. Kokemani perusteella olen kehittänyt ajatuksia, joista toivon olevan hyötyä myös Suomen Maantieteelliselle Seuralle (SMS).

On kuvaavaa, ettei yksikään kolmesta kirjoituksiani julkaisseesta ei-kaupallisesta seurajournalista ole ollut maantieteellisen seuran kustantama. Yksi lehdistä oli *Historical Geography*, Association of American Geographers’ Historical Geography Specialty Groupin vuosikirja. Kaksi muuta ovat olleet tiedeidenvälisten yhdistysten julkaisuja. Käytännössä minun olisi mahdotonta julkaisua kansallisen maantieteellisen yhdistyksen lehdessä vaikka haluaisin. Englanti on ainoa käyttämäni kieli (siinä vielä yksi tunnustus) ja ainakin Globaalissa pohjoisessa jokaisen englanninkielisen kansallisen maantieteellisen yhdistyksen julkaisu ovat kahden yrityksen hallussa; brittiläisen Taylor & Francisin, joka omistaa Routledgen tuotemerkin, tai yhdysvaltalaisen Wiley-Blackwellin. Australian, Irlannin, Etelä-Afrikan ja Yhdysvaltain maantieteellisten seurojen lehtiä kustantaa Taylor & Francis, Kanadan, Uuden-Seelannin ja Britannian seurojen lehdet ovat puolestaan Wiley-Blackwellin listoilla. Ei-englanninkielisten maiden englanniksi julkaistavat seurajournalit ovat yhtä lailla sitoutuneet tähän kahdenvältaan: tanskalaisia ja norjalaisia lehtiä kustantaa Taylor & Francis, alankomaalaisia ja ruotsalaisia Wiley-Blackwell.

Näin ei ole ollut aina. Vielä 1960-luvulla käytännössä kaikki akateemiset seurat kustansivat itse omat tieteelliset julkaisunsa. Muutos kohti kaupallista kustantamista alkoi 1970- ja 1980-luvuilla ja kiihtyi 1990-luvulla. Muutosta joudutti online-indeksöinnin ja niputettujen tilauksien kehittyminen sekä lopulta, 1990-luvun loppupuolella, täysi-

mittaisten sähköisten ja hakukelpoisten julkaisujen ilmestyminen markkinoille. Tieteellisiltä seuroilta puuttuivat sekä tekninen asiantuntemus että markkinointiverkostot, joiden avulla ne olisivat voineet menestyä uudessa digitaalisessa ympäristössä. Lisäksi kaupalliset kustantajat kiinnostuivat seurojen julkaisuista etsiessään sisältöä vahvistamaan kirjastoille myymiään ”lehtinippuja”. Kuten konsultti Mark Ware (2008: 22–23) toteaa *Learned Publishing* -ammattilehdessä:

Monet kustantajat ovat oivaltaneet että tieteellisten seurojen ja yhdistysten puolesta kustantaminen on houkutteleva bisnes. Mainensa jo saavuttaneen lehden lisääminen listoille nostaa liikevaihtoa ja tuottoa paljon nopeammin kuin uuden lehden perustaminen, vieläpä ilman yritystoston kuluja. Epävarmoina aikoina taloustieteilijät puhuvat ”lentomatka laatuun” – kustantajista tuntuu paljon turvallisemmalta hallita kaikkien himoitsemalla materiaalia kuin kannattavuuden rajoilla olevaa sisältöä – ja seurajournalit ovat usein parasta laatua.

Kustantajat lähestyivätkin akateemisia seuroja tarjoten huomattavan edullisia sopimuksia saadakseen oikeudet seurojen lehtien julkaisemiseen. Rahaa tarvitsevat (tai ehkä vain rahannälkäiset) seurat suostuivat mielihyvin. Maantieteellisten seurojen julkaisu kaupallistuivat suhteellisen myöhään – ensimmäiset yhdysvaltalaiset seurat ryhtyivät yhteistyöhön kaupallisten kustantajien kanssa vuonna 1992 ja brittiläiset seurat vuonna 2001 – mutta sen jälkeen tieteenala on ”teollistunut” nopeasti.

Kustantamisen kaupallistumisen ohella 1980-luvun kuluessa kulminoitui kehitys, joka oli alkanut jo vuosikymmeniä aiemmin monissa Pohjois-Euroopan ei-englanninkielisissä maissa: tieteellisen julkaisemisen pääasiallinen kieli vaihtui englanniksi (taulukko 1). Julkaisuutoiminnan kaupallistumisen ja englanninkielistymisen karkeasti rinnakkaiset trendit ovat pääsääntöisesti ruokkineet toisiaan. Englannin kieli ei houkuttele ainoastaan tutkijoita, jotka tahtovat viestittää löydöistään laajimmalle mahdolliselle yleisölle sekä todistaa hallintovirkamiehille osaavansa julkaista ”kansainvälisen tason” artikkeleita maailmanlaajuisesti tunnustetuissa lehdissä ja sarjoissa. Englanti viehättää myös kustantajia, jotka haluavat seuroilta ostamiensa nimikkeiden saavuttavan globaalit markkinat.

SMS erottuu joukosta panemalla hanttiin näille trendeille. Nopeasti ajateltuna tämä asettaa suomalaisen maantieteen epädullisen aseman. Suomalaiset maantieteilijät, kuten kollegansa

Taulukko 1. Skandinaavisten maantieteellisten seurojen lippulaivajulkaisut ja niiden julkaisukanavat.

Maa (johtava maantieteellinen julkaisu)	Ensimmäinen pääasiassa englanninkielinen vuosikerta / Viimeisen kansallisella kielellä kirjoitetun artikkelin julkaisuvuosi	Ensimmäinen vuosi kaupallisella kustantajalla (nykyinen kustantaja)
Tanska (<i>Geografisk Tidsskrift</i>)	1959 / 1990	2012 (Taylor & Francis)
Norja (<i>Norsk Geografisk Tidsskrift</i>)	1965 / 1990	1999 (Taylor & Francis)
Ruotsi (<i>Geografiska Annaler</i>)	Jo sarjan perustamisvuonna, 1919, valtaosa artikkeleista oli kirjoitettu ulkomaisella kielellä (englanniksi, ranskaksi ja saksaksi) / 1968	1997 (Wiley-Blackwell)

kautta maailman, joutuvat todistelemaan kotiyliopistojensa ulkopuolista ”vaikuttavuuttaan”, ja vain harva voi väittää, etteivät kielilinjaukset ja jakelumekanismit rajoita jyrkästi *Terran* kansainvälistä painoarvoa. Kritiikki pohjautuu kuitenkin olettamukseen siitä, että julkaisumaailma on vakaa. Sitä se ei ole. Samalla kun sähköisestä julkaisemisesta tulee normi ja rahoittajat vaativat sponsoroidunkin tutkimuksen julkistamista, asemansa vakiinnuttaneet kustantajat, kansallisten tiede-neuvostot, poliitikot, yliopistohallinnot, kirjasto-ammattilaiset ja tutkijat joutuvat osallistumaan keskusteluun ”kultaisista” *open access* -malleista, jossa kirjoittajat maksavat voidakseen julkaista kaikkien saatavilla olevissa sarjoissa, sekä ”vihreistä” malleista, joissa julkaisut tulevat näkyville yliopistojen tai yksityisten tahojen ylläpitäville sivustoille vietettyään hetken julkaisijan maksumuurin takana.

Jotkut ovat vieneet tätä keskustelua pidemmälle kysymällä, tarvitaanko tiilestä ja laastista rakennettuja kustantamoita tai paperista ja painomusteesta koostuvia lehtiä lainkaan. Voisiko valtavirran journalleja korvata itsenäisesti ylläpidetyillä matalakustanteisilla tai ilmaisilla ennakoarvioituilla *open access* -sivustoilla (*Fennia* voisi nykyisellään olla esimerkki tästä)? Tämän näkökulman kannattajat huomauttavat että journalit ylläpitävät jo nykyisellään suurilta osin itse itseään, sillä valtaosan niiden valmistamiseen vaaditusta työstä tekevät ihmiset, jotka eivät saa työstään suoraa palkkiota (esim. kirjoittajat ja arvioitsijat), tai jotka saavat nimellisen korvauksen (esim. lehtien toimitukset). Lisäksi monet kaupallisten kustantajien tarjoamat suorat palvelut liittyvät joko printtijulkaisemiseen (joka on jäämässä unholaan) tai tietokantaohjelmiston tarjoamiseen (joka voi myös menettää merkitystään tutkijoiden ryhtyessä käyttämään vapaasti saatavia palveluita kuten *Google Scholaria*). Lisäksi sähköisen jul-

kaisun internet-sivun hallinta on nykyisin yksinkertaista ja edullista. *Fennia* esimerkiksi käyttää Tieteellisten Seurain Valtuuskunnan tarjoamaa *Open Journal Systems* -alustaa, joka on Pohjois-Amerikan kirjastokonsortion kehittämä ja Kanadan yhteiskunta- ja ihmistieteiden tutkimusneuvoston rahoittama avoin ja maksuton julkaisu-alusta.

Maantieteessä merkittävin *open access* -julkaisukokeilu on luultavasti sähköinen journali *ACME*, mutta joukko tieteellisiin maantieteellisiin esseisiin ja kommentaareihin keskittyneitä bloggeja on haastanut journaliartikkelien valta-aseman tieteellisen julkaisemisen paradigmaattisena muotona. On selvää, että siirtyminen matalan budjetin tieteelliseen julkaisemiseen sisältää riskejä. Internet on täynnä uusia toimijoita, jotka yhdistävät verkkojulkaisemisen helppouden ja ”kultaisen” mallin tarjoamalla nopean julkaisukanavan minimaalisella vertaisarvioinnilla (toiminnan kriittistä ks. Scholarly Open Access 2013). Saan lähes päivittäin uudelta *open access* -lehdeltä sähköpostiviestin, jossa joko pyydetään minua lehden toimitusneuvostoon (tuomaan julkaisulle uskottavuutta) tai julkaisemaan lehdessä (ja tuottamaan siten tuloja sen omistajille). Monet näistä julkaisuista mainostavat itseään halvoilla hinnoilla. Eräässä hiljattain saamassani viestissä julkaisukustannuksiksi ilmoitettiin 300 dollaria (tai 150 dollaria Globaalin etelän kirjoittajille). Tämä tuntuu erittäin edulliselta verrattuna Elsevierin laskuttamasta 3 000 dollarista, jolla aukeaa pääsy ”kultaiselle” *open access* -sivulle ohi *Political Geographyn* maksumuurin.

Julkaisukentän nykyisen sekasorron keskeltä voi hahmottaa tulevaisuus, jossa maailman springerit, elsevierit, taylor&francisit ja wiley-blackwellit – vakautettuaan markkinoita ja pakotettuun pienet toimijat luopumaan leikistä – hinnoittelevat itsensä ulos samalla kun uudet, nopea-

liikkeisemmät tulokkaat nousevat pinnalle. Nämä tulokkaat voivat olla vapaata paperijulkaisemisen taakasta, patentoitujen tietokantojen vaateesta, tuotantokulujen pudottamisen paineesta ja tieteilisten seurojen kanssa tehdyistä sopimuksista. Kapitalismin historiassa toistuneen kaavan mukaisesti samat innovaatiot, jotka ovat vakauttaneet olemassa olevat valta-asetelmat, saattavat seuraavalla aikakaudella johtaa näiden asetelmien tuhoutumiseen. Voikin pohtia, mitä hyötyä on maksaa suuria summia kaupallisille kustantajille artikkelin ”tuotannosta”, jos tämä tuotanto vaatii lähinnä sen lataamisen internetiin *Googlen* avulla löydetäväksi.

Vastaus piilee tietenkin vakiintuneiden joutaalien tarjoamassa legitimitetissä: niissä julkaiseminen takaa sen, että artikkeli on läpäissyt perusteellisen vertaisarvioinnin. Esimerkiksi virkaylennyksistä päättävässä toimikunnassa istuva kemisti ei tiedä mitään yksittäisistä maantieteellisistä lehdistä, mutta hän saattaa päätellä, että Elsevierin tai Wiley-Blackwellin julkaisema nimike täyttää asianmukaiset akateemisen julkaisemisen kriteerit ja noudattaa standardien mukaista arviointiprosessia.

Mutta jos kustantajan tärkein tehtävä on indikoida laatua, lienee aiheellista kysyä, kumpi on luotettavampi akateemisen tarkkuuden vaalija: voittoa tavoitteleva liikeyhtiö, jonka toimintaa ohjaavat paineet tuottaa taloudellista hyötyä osakkeenomistajille nimikkeitä ja sivumääriä säätelemällä, vai tieteellinen seura, jonka maine (sekä sen tieteenalan maine, jota sen jäsenet edustavat) tahrinutuisi jos sen tiedettäisiin julkaisevan puolivillaisesti tarkastettuja tutkimuksia. Akateemisen julkaisemisen myrskyisässä maailmassa tieteellisten seurojen alkaa olla aika käyttää hyödykseen statustaan akateemisen lahjomattomuuden tuomareina ja pitää puoliaan julkaisemisen arvojohtajina.

Samoin kuin ”kultaistet” ja ”vihreät” *open access* -mallit, uuden aikakauden seuravetoinen *open access* -julkaiseminen vaatisi taloudellisen työnjaon hienoista hiomista. Nykyisin kuluttajalle lankeavat kulut (kuten esimerkiksi nykyisessä kirjastojen jäsenmaksuallissa) siirtyisivät tuottajille seurojen jäsenmaksujen muodossa. Asetelma vastaisi tällöin tuottajien rahoilla pyörivää ”kultaista” mallia, osittain siksi että kustannukset levittäytyisivät koko tieteenalan laajuudelle, osittain siksi että seurat hankkisivat julkaisu-toimintansa takaisin voittoa tavoittelevilta yrityksiltä. Tällainen kehitys säilyttäisi *open access* -käytännön parhaat puolet, sillä materiaali olisi vapaasti kaikkien lukijoiden saatavilla. Samalla se kuitenkin säilyttäisi nykymallin edut tukemalla tasa-

puolisesti myös sellaista tutkimusta, jonka taustalla ei ole vahvaa rahoitusta.

Tällainen kehitys ei uhkaa ainoastaan kustantajia, vaan myös tieteellisiä seuroja, jotka menettäisivät kaupallisten kustantajien takaamat tulot. Nämä tulot ovat yleensä jopa 41–50 prosenttia seuran liikevaihdosta (Baldwin 2004). Niinpä kehitystä varmasti vastustetaan ympäri maailman. Suomi on kuitenkin poikkeus. Koska suomalainen maantiede ei ole vielä astunut kaupallisen kustantamisen polulle, se voisi luoda pohjaa vaihtoehdolle julkaisu-toiminnan tulevaisuudelle. Tämä ei tietenkään ratkaisisi englanninkielisen julkaisemisen hegemonian aiheuttamia ongelmia; myös jatkossa suuri yleisö saavutetaan todennäköisemmin englannin kielellä kuin suomella tai ruotsilla. Näyttää kuitenkin siltä, että osa pohjoismaisista tutkijoista julkaisee englanniksi saadakseen korkean statuksen kansainvälisiä julkaisupisteitä sen sijasta, että kielivalinnan taustalla olisi halu saavuttaa laajin mahdollinen lukijakunta. Nykyisellään tämä tarkoittaa julkaisemista englanninkielisissä lehdissä, joita kustantavat ulkomaiset ylikansalliset yhtiöt. Mutta hahmottelemassani uudessa seuravetoinen julkaisemisen maailmassa tieteelliset seuravat voisivat saada takaisin asemansa vertaisarvioitujen julkaisujen kustantajina, joiden julkaisuissa esitettäisiin tutkimustuloksia kansallisesti merkityksellisistä aiheista.

Tulevaisuudessa, monien ”kultaisten” ja ”vihreiden” *open access* -vaihtoehtojen, julkaisumuotojen ja uusien joutaalien kilpaillessa kirjoittajien, lukijoiden ja arvioitsijoiden huomiosta, tieteellisillä seuroilla on mahdollisuus ottaa takaisin laadun ja lahjomattomuuden takaajan mantteli, joka niillä oli nelisenkymmentä vuotta sitten hallussaan. Uskon että tieteellisen julkaisu-toiminnan muuttaessa muotoaan tieteelliset seuravat, SMS mukaan lukien, ovat jälleen tärkeitä toimijoita.

KIRJALLISUUS

- Baldwin, C. (2004). What do societies do with their publishing surplus? The Association of Learned and Professional Society Publishers. 30.4.2013. <www.alpsp.org>.
- Scholarly Open Access Blog (2013). 30.4.2013. <scholarlyoa.com>.
- Ware, M. (2008). Choosing a publishing partner: Advice for societies and associations. *Learned Publishing* 21: 1, 22–28.